

BERENGUERA DE CASTELLA

**Esposa d'Alfons IX de Lleó,
reina de Castella i mare de Ferran III el Sant**

—Jo, Berenguera de Castella, el 12 de gener de 1180 ja havia nascut a la ciutat de Segòvia. Era la primogènita del rei castellà Alfons VIII i de la seva esposa Elionor Plantagenet filla d'Elionor d'Aquitània i d'Enric II d'Anglaterra. El meu nom, d'origen català, havia entrat a Castella amb el casament de Berenguera —la meva besàvia, germana de Ramon Berenguer IV—, amb Alfons VII de Castella.

— Jo, Alfons VIII de Castella, pare de Berenguera, em vaig adonar que si ens naixia un fill baró, Berenguera perdria tots els seus drets. Després d'ella encara varem tenir 10 fills més. Un any després que ella naixia l'infant Sanç.

— Jo vaig perdre tots els seus drets però, pocs mesos després moria el nen i jo tornava a ser l'hereva.

— Durant els tres anys següents ens van néixer tres filles més: Sança, que moriria, Urraca, que seria reina de Portugal i Blanca que seria reina de França.

— El 1189, quan jo ja tenia 9 anys, naixia l'infant Ferran de Castella, i vaig tornar a perdre els meus drets.

— Després van néixer Malfalda, Enric, que moriria aviat, Constança, que seria abadessa de Las Huelgas, i Elionor que es casaria el 1202 amb Jaume I el Conqueridor. Finalment, el 1204, naixeria Enric I, El Jove, rei de Castella i Lleó. Berenguera va perdre una altra vegada l'herència.

—Jo, Berenguera vaig ser criada i educada a Burgos, molt probablement al monestir de Las Huelgas. Aleshores, a les infantes se'ls ensenyava música i cant i, a partir dels sis anys, una mena d'escolarització que es basava en la lectura —per poder llegir els seus llibres d'oracions—, i algunes vegades, l'escriptura. Als deu anys ja estava promesa amb l'emperador Frederic, el Barba-roja. Aleshores, el 1118, va canviar el panorama polític de l'Espanya cristiana. Ferran II de Lleó, tiet del meu pare es va morir. El seu fill Alfons IX el va succeir i es va adonar que li convenia apropar-se al rei de Castella, el meu pare i cosí seu.

— Jo, Alfons IX vaig proposar al meu cosí que em permetés casar-me amb alguna de les seves filles i besar-li la mà; és a dir: retre-li homenatge. Alguns nobles lleonesos no hi van estar d'acord i van aconseguir que, m'oblidés de les meves propostes i em casés amb Teresa, filla del rei de Portugal.

— I jo Berenguera, una vegada més, a punt d'aconseguir una fita, vaig torna a perdre-la. Havia estat promesa dues vegades i encara no tenia marit. Amb tot, pocs anys després, vaig rebre l'ordre de casar-me a la força amb Alfons IX de Lleó, que encara estava casat amb Teresa de Portugal, perquè aquest casament es perfilava com la única possibilitat d'apropar els dos regnes i aconseguir la pau entre Castella i Aragó. Jo havia estat convenientment educada, segons els costums de l'època, per obeir sense protestar.

— Jo, Alfons IX de Lleó tenia fama de faldiller, perquè ho era. M'havien reconegut un total de divuit fills però podien ser més. I encara estava casat amb Teresa de Portugal que m'havia donat un fill baró i dues filles. Però me n'havia hagut de separar perquè el Sant Pare, per

raons de parentiu no ens reconeixia el matrimoni. Amb Berenguera m'unia un parentiu de segon grau que l'església tampoc permetia. Amb tot, el nostre casament es va celebrar i amb gran fastuositat.

— Alfons va fer marxar a Portugal la seva primera muller i els fills, pagant ell les mainaderes que per rang els corresponien. I jo vaig rebre del nou Sant Pare, Innocenci III, la qualificació d'abominable pel meu casament. I ens va instar a dissoldre'l immediatament. Però, jo ja estava embarassada. El 1198 vaig donar a llum una filla.

— Jo Innocenci III vaig declarar el regne de Lleó en estat d'entredit. Això significava que a Lleó s'havien d'anular les solemnitats en l'administració dels sacraments i que es prohibien els enterraments als cementiris cristians. La gent era cristiana i aquest fet atemptava contra la seva pròpia sobirania. Després, vaig rebaixar l'entredit i vaig permetre la celebració d'oficis divins però no els enterraments —exceptuant els capellans. A més a més, vaig exigir proves als pares de Berenguera d'haver col·laborat en la ruptura d'aquell matrimoni sota l'amenaça de ser també excomunicats. Amb tot, hi havia un gran problema: el pare de Berenguera no volia tornar els castells lleonesos —que eren més de trenta—, que ella havia rebut com a dot.

— Jo, tot i l'adversitat, vaig decidir viure en una aparença de normalitat. Vaig aconseguir que el meu marit rebaixés els tributs per tal de tenir menys vassalls oprimits, que retoqués els furs de la ciutat per millorar la vida dels ciutadans i que engrandís la ciutat de Lleó, on va fer construir el monestir de Sant Isidre. Tots dos varem viatjar pel nostre regne impartint justícia i concedint gràcies a monestirs i esglésies. Ningú no rebutjava els nostres favors ni donacions. Amb tot, el que més calmava els ànims era que amb sis anys que durava la nostra unió ja li havia donat cinc fills al meu marit: Elionor, que va morir als dos anys d'edat; Constança, que va ser educada i va viure una vida monàstica a Las Huelgas; Ferran, el rei de Castella; Alfons, que sempre va ser fidel al seu germà gran; i Berenguera, que va ser reina titular de Jerusalem.

— Per a mi, Alfons IX de Lleó, en dos anys, em va canviar completament el panorama: el 1211, moria el fill gran del rei de Castella i germà de Berenguera; l'any següent també moria el meu fill gran, el que havia tingut amb la meva primera esposa. Teresa de Portugal. Berenguera, que tornava a ser hereva, se'n tornà cap a Castella amb els nostres fills —excepte el primogènit Ferran. Amb tot, la seva mare tornava a estar embarassada i si naixia un fill ella tornava a quedar desheretada. I va néixer Enric I. I per acabar-ho d'espatllar, el pare de Berenguera no em volia retornar els trenta castells.

— Al meu pare li semblava que aquells castells, per dot, eren meus. Però, el Sant Pare no va voler acceptar les meves possessions perquè deia que estaven basades en un matrimoni que havia estat il·legítim. Per compensar-me em va declarar absolta de la pena d'excomunió. I va arribar el pitjor: el que semblava una separació matrimonial va acabar en repudi per part del rei lleonès al que havia donat ja cinc fills i s'havia quedat amb l'hereu. Per culpa d'aquesta situació Castella i Lleó es van declarar la guerra. Amb tot, el més terrible va ser quan el meu fill, l'hereu que podia posar pau va emmalaltir i varem témer que les esperances d'unir ambdós regnes s'esfumessin. El nen es va recuperar i per arreglar la situació li vaig donar tots els castells que m'havia regalat el meu marit i pare seu. I jo em vaig quedar sense res a excepció d'una pensió anual que Alfons IX de Lleó em va deixar: vuit mil

morabatins —quantitat que em permetia mantenir amb luxe la meua pròpia casa.

— A la mort de l'únic germà que em quedava, quan tenia set anys, jo Enric I de Castella vaig passar a ser l'hereu del tron. Berenguera es va dedicar a ajudar-me en la meua educació mentre preparava el seu fill gran que també seria hereu, el futur Ferran III el Sant. El 1212 va tenir lloc la famosa batalla amb la victòria de Las Navas de Tolosa, perquè significava que el poder africà començava a retrocedir. Pere II d'Aragó i Sanç VII de Navarra havien recolzat el meu pare. Però el 1217, Alfons VIII de Castella, el meu pare va tornar a emmalaltir i va morir. I jo, Enric I vaig passar a ser el nou rei. La meua mare, la reina Elionor, va passar a ser la regent. Molt afligida, i amb paludisme, la meua mare va morir el 1219. Havia traspassat els seus poders com a regent i la tutoria del nou rei de Castella a la seva filla Berenguera. Jo només tenia deu anys.

— Jo, Berenguera vaig encarregar aquesta tasca a una de les personalitats més rellevants del moment: el bisbe de Palència. Volia que li donés una instrucció de gran nivell en les àrees de moral, ciència, estratègia militar, política... Amb tot, no vaig oblidar la vella tradició de fer educar el rei amb els fills dels nobles més influents a fi que entre ells es creessin llaços d'amistat que, a la llarga, havien de ser de fidelitat. Amb aquesta mesura, vaig poder dedicar-me de ple a la regència de Castella a fi de mantenir la pau i augmentar la prosperitat del regne. Tenia por de noves divisions internes entre els nobles. Alguns nobles, entre ells els germans Lara, no volien una dona al poder. Tement que aquests germans arribessin a tenir massa poder alguns nobles em varen ajudar però quan es van adonar que no els donaria els privilegis que em reclamaven, em van abandonar. Finalment vaig acceptar el que no volia: que el germà gran dels Lara fos el tutor del meu germà Enric I. Aquest va actuar contra mi per prendre'm el poc que em quedava i per treure'm del poder. Els nobles em van tornar a recolzar però vaig haver de lliurar totes les meves pertinences, excepte Valladolid.

— Jo, Enric I no m'adonava de com em manipulava el meu tutor. Ell volia casar-me, per damunt dels desitjos de la meua germana, amb una princesa que ella no volia. El Sant Pare la va recolzar perquè els nostres besavis eren els mateixos. I el meu tutor, Àlvar Lara encara va proposar un altre casament més mal intencionat. Em volia casar amb Sança, filla primogènita d'Alfons IX de Lleó amb la intenció que el fill que nasqués fos el futur rei de Castella i Lleó i no pas Ferran, el fill de la meua germana amb Alfons IX de Lleó.

— Jo no treia a Àlvar Lara del seu càrrec per intentar mantenir la pau. Però, llavors la desgràcia va ser que al meu germà Enric, jugant, li va caure una teula al cap i es va morir. Sense que tinguessin temps d'adonar-se'n vaig fer portar el meu fill Ferran a Castella i, després de ser proclamada reina, el 31 d'agost de 1217, immediatament, vaig renunciar a tots els meus drets en favor del meu fill Ferran. I em vaig mantenir al seu costat com a consellera reial. Tot i els greus problemes, finalment vaig aconseguir que el meu marit i el meu fill signessin el 1218, el pacte de Toro. Amb aquest document van posar fi als enfrontaments entre Castella i Lleó. Encara vaig fer més coses: vaig aconseguir la pau amb els germans Lara casant un fill meu amb una filla seva. I el 1230, quan va morir Alfons IX de Lleó deixant com a hereves les seves filles Sança i Dolça —les del seu primer matrimoni amb Teresa de Portugal—, em vaig reunir amb la mare de les noies i ambdues varem signar el Tractat de les Terceries. Elles renunciaven al tron a favor del seu germanastre a canvi de molts de diners i privilegis. Ferran, va ser el nou rei de Lleó quan ja en feia tretze que ho era

de Castella.

Berenguera, mentre el seu fill estava de conquesta en terres andaluses, encara actuava com a reina de Castella i de Lleó, amb l'habilitat que sempre l'havia caracteritzada.